

Humor gràfic, les tentines dels grans artistes

JORDI CLAPÉS TERUEL

L'humor gràfic és un art? L'art el fan els artistes; i, si n'hi ha que han creat bon humor gràfic, podem considerar que aquesta part de la seva obra també és art?

Analitzem la qüestió amb un primer exemple: jutgeu aquesta obra del pintor i gravador Francisco Goya (1746-1828) d'un dels vuit àlbums (el C, fet entre 1803 i 1824) que va crear per al seu gaudi i el dels seus íntims, com una mena de *capricis* (figura 1). Molts d'aquests grans dibuixos tenen escrita una llegenda a la part inferior, més original i directa que les dels caricaturistes anglesos de l'època, i més breus que les dels francesos Daumier, Gavarni i Grandville. Tant si representen escenes observades per ell com si són inventades, alguns d'aquests dibuixos es poden considerar veritables acudits gràfics.

Però anem a pams i aclarim els dos conceptes: *humor gràfic* i *art*. En aquest escrit em conformo a considerar l'*humor gràfic* com el reflex, en un dibuix, de l'«estat d'ànim que tendeix a remarcar el caràcter còmic, ridícul, absurd o insòlit de determinats aspectes de la realitat»¹. Seguint la divisió arbitrària que el periodista Iván Tubau fa a *El humor gráfico en la prensa del franquismo*², equivaldria a un tipus d'humor que està entre els que ell defineix com a *humor pur* i *humor crític*. Em refereixo a un humor tirant a abstracte, absurd, poètic i una mica costumista. Així, queda descartada tota la producció satírica feta des de la fi del segle XVIII com a instrument de lluita, com a *L'Exèrcit dels Cantis* (figura 2) de Jacques-Louis David (1748-1825), l'indiscutible pintor de la Revolució Francesa que va immortalitzar moments com *La mort de Marat* o la *Coronació de Napoleó* com a emperador.

Per produir el tipus d'humor gràfic a què em refereixo cal dominar la idea humorística (per exemple, un acudit) i la representació gràfica (habitualment, un dibuix). Es pot donar el cas que la idea i el dibuix siguin de creadors diferents però, curiosament, les dues tasques sovint recauen en la mateixa persona. Possiblement, aquest tipus d'obres està més a l'abast de l'artista plàstic que vol explicar una idea humorística que de l'humorista que hauria de dominar la representació gràfica, ja que per expressar-la amb èxit cal un cert domini del dibuix. De fet, el missatge està tan present en la imatge que de vegades pot prescindir del text. Però pot no ser així, com quan els escriptors catalans Pere Calders (Kalders) i Avel·lí Artís Gener (Tísner) van dirigir junts *l'Esquella de la Torratxa* del setembre de 1936 a l'octubre de 1937 i van encetar la millor etapa del setmanari amb un humor moderníssim que després de la guerra s'aniria estenent per tot el món.

Figura 1. Francisco Goya, Tuti li mundi, *Hispanic Society of America, New York*, c. 1820. Un jove espellifat que ha pagat per contemplar l'atracció popular anomenada mundonuevo o tuti li mundi proporciona, de franc i sense adonar-se'n, un espectacle gratuït alternatiu a una noia. Jo el titularia Mirant pels forats.

Si reculem en el temps per localitzar un expert en totes dues disciplines (la representació gràfica i la pensada enginyosa i aguda) caldrà buscar entre els creadors que les dominaven. Sens dubte hi havia grans artistes que excel·lien en totes dues, però els faltava considerar la seva fusió. De l'artista, científic i pensador florentí Leonardo da Vinci (1452-1519) se'n conserven creacions que, combinades, podem presentar com un antecedent de l'acudit gràfic (figura 3 de la pàgina 9). Per a aquest experiment he triat un estudi de dos homes, fet a tinta, i un acudit seu que es transcriu a *Leonardo da Vinci. Cuaderno de notas*³.

Pel que fa al concepte d'*art*, es defineix generalment com l'habilitat i la destresa per fer certes coses, adquirida a través de l'estudi i l'experiència. Segons *l'Espasa*⁴ és sinònim d'*artifici* i es distingeix de la *naturalesa*, entesa com els fenòmens tal com se'ns presenten, perquè el produïm amb investigació i esforç. Però hi ha arts que no estan destinades a satisfer les necessitats

1 Aceptació del Gran Larousse Català.

2 Tubau, Iván, *El humor gráfico en la prensa del franquismo*. Editorial Mitre, Barcelona, 1987.

3 Leonardo da Vinci. *Cuaderno de notas*. Ediciones Buma, Madrid, 1982.

4 Enciclopèdia Universal Ilustrada Espasa. Volum VI, José Espasa e Hijos Editores, Barcelona, 1909.

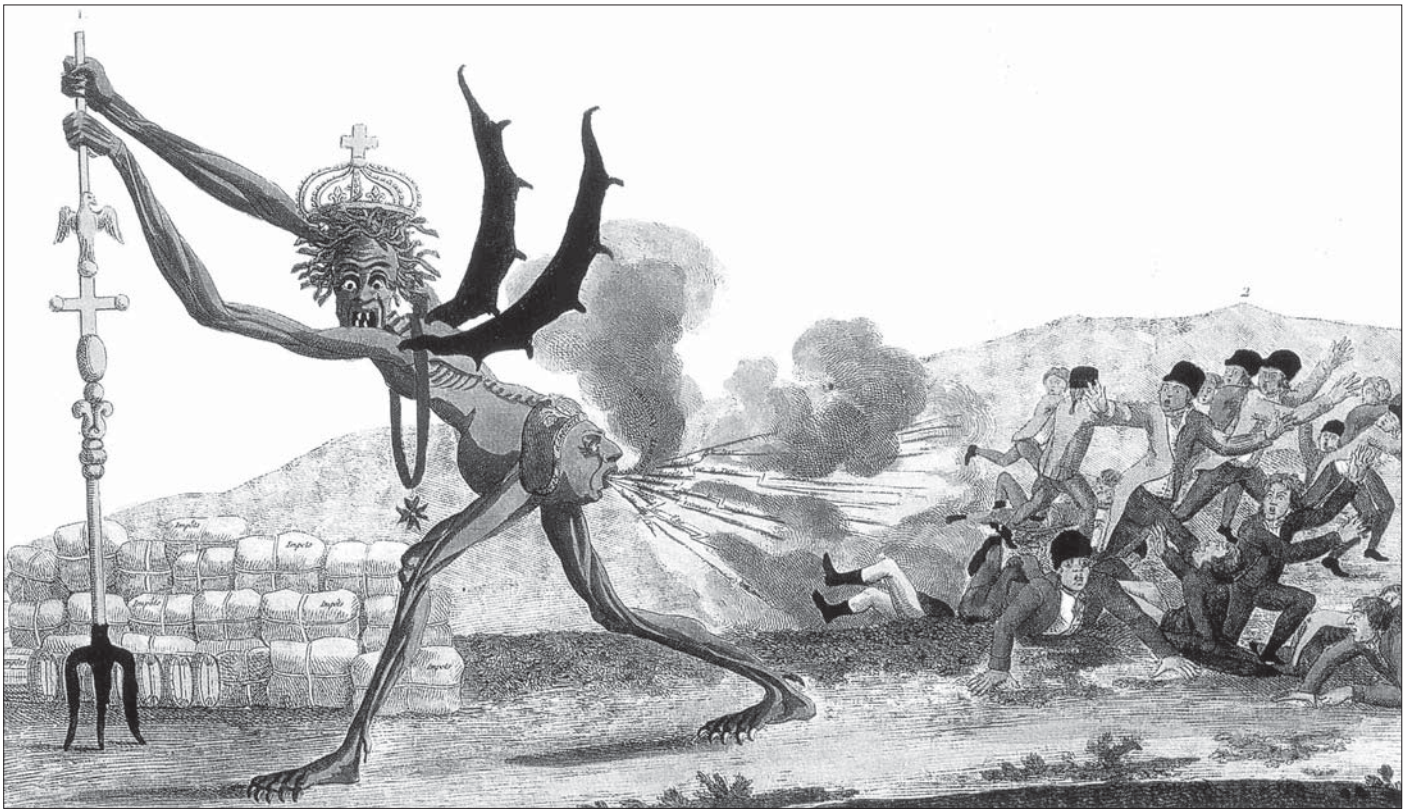

Figura 2. El govern anglès (1794), gravat propagandístic que el pintor neoclàssic Jacques-Louis David va acceptar fer i en el qual el Diable personifica el govern britànic.

pràctiques de l'existència, sinó a produir un estat particular de sensibilitat, més o menys lligat al plaer estètic. Reivindico que cal situar el bon humor gràfic en la categoria d'aquest Art en majúscula.

Els autors clàssics definien l'art com la *imitació bella de la Naturalesa* i, per tant, el conjunt de procediments que implicava aconseguir-ho. L'any 1746 Charles Batteaux empra per primera vegada, a *Les Beaux Arts réduits à un même principe*, el concepte de *belles arts* per definir les arts que aporten bellesa: l'*esculptura* (amb *p* d'esculpir), la pintura, la música i la poesia. Poc després, a l'*Encyclopédie* de Diderot, s'hi afegiria l'arquitectura. Totes aquestes arts posseeixen dues característiques essencials: d'una banda els efectes (sovint gratificants) que produeixen sobre el receptor i, de l'altra, les facultats especials que requereix l'artista, independentment de la seva habilitat tècnica, i que s'atribueixen a la *inspiració*. Ara bé, com va dir l'escultor Josep Clarà: «La inspiració no és un instant, un moment, un fulgor, com creuen els necis. És una qüestió de paciència, de lluita constant, és obra de tota la vida»⁵. D'acord amb aquestes consideracions, podem afirmar que l'obra de Goya esmentada, com moltes de Sempé, Mingote, Quino o Gin, són Art, ja que mostren un gran ofici en la realització gràfica i una destacada agudesa en la idea.

⁵ Ho recull Josep M. Infesta al cinquè volum de la col·lecció *Gent Nostra* dedicat a Clarà, Edicions de Nou Art Thor, Barcelona, 1979.

Gaudim ara d'una magistral obra (figura 4 de la pàgina 9) del pintor, escultor i caricaturista francès Honoré Daumier (1808-1879), possiblement el primer gran humorista gràfic (també en el sentit professional del terme). La va fer després que la llei de setembre de 1835 escampés els drets concedits per Lluís XVIII a la *Carta atorgada* i obligués els caricaturistes dirigits per Charles Philipon a canviar de registre i centrar-se en la temàtica dels costums. De vegades el text estava redactat per un periodista de les seves revistes (*La Caricature*, *Le Charivari*...), però no crec que sigui aquest el cas.

A molts artistes se'ls reconeix la producció feta en una sola disciplina artística, sobretot la pintura. Però alguns van excel·lir en més d'una, com el mateix Daumier, que va destacar fent pintures, escultures modelades i litografies. Ara bé, si un creador plàstic fa "només" humor gràfic, podem considerar que fa art i que, per tant, és un artista? Deixeu-m'ho reblar: per què un creador que combina taques de colors i textures o andròmines escampades per terra es considera automàticament un artista, i un altre que fa una obra plàstica d'indubtable qualitat gràfica i que sap transmetre el seu missatge (ja que, si no, la seva obra no té cap raó de ser) es considera un ninotaire en el sentit despectiu de la paraula *ninot*?

Si un creador fa "només" humor gràfic, podem considerar que fa art i que, per tant, és un artista?

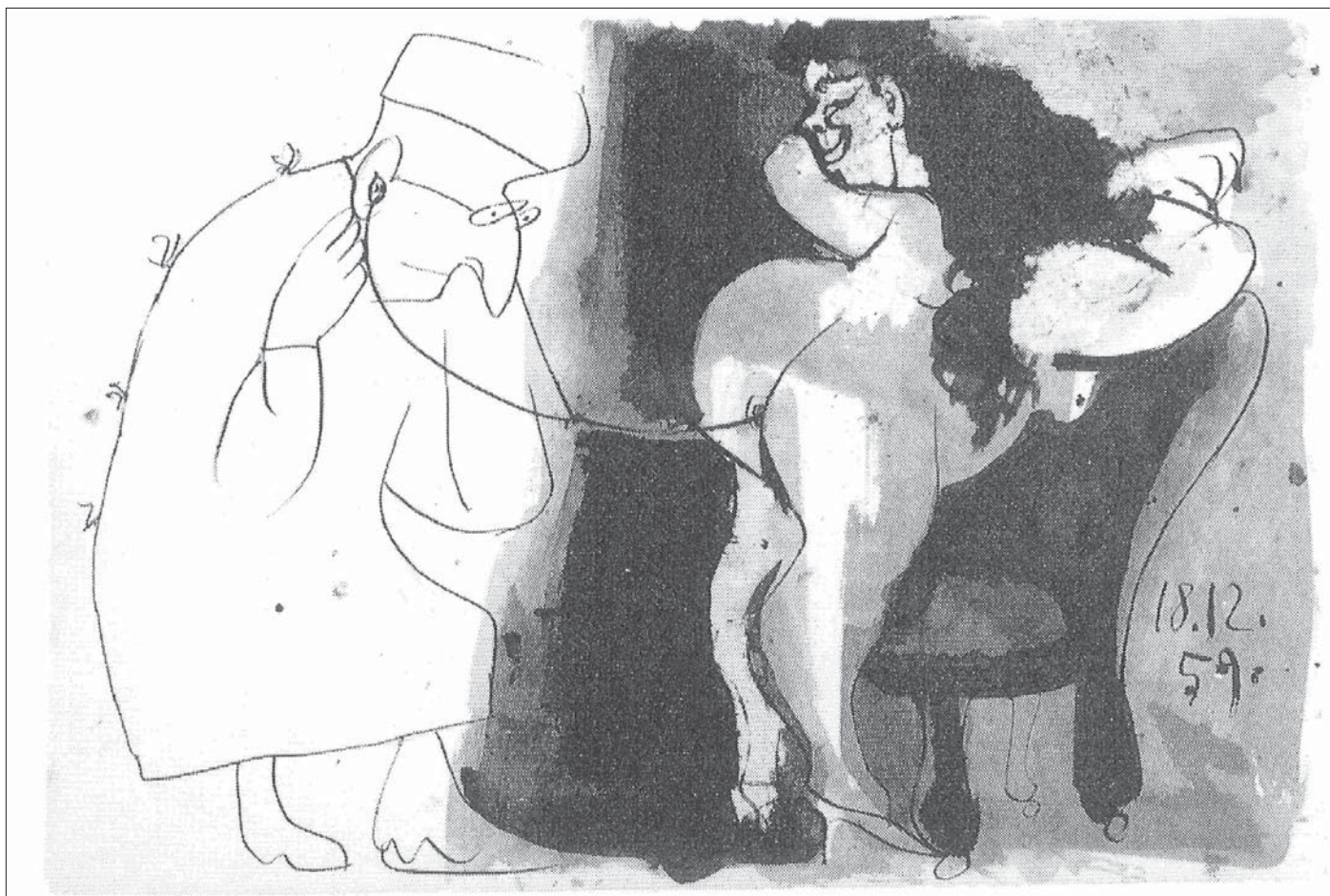

Figura 6. Picasso, 1959

Parlant de ninots, observeu aquest acudit publicat a *La Publicidad* el 30 d'agost de 1898 (figura 5) de l'escriptor i dibuixant Apel·les Mestres (1854-1938). A l'acudit, el *ninot* de l'esquerra caricaturitza un artista, l'altre personatge representa un burgès, i la conversa fa referència al monument del pintor El Greco que, per iniciativa de Santiago Rusiñol, es va inaugurar el 29 d'agost de 1898 a Sitges.

Si l'impressionisme marca un punt d'inflexió en la manera de pintar, per com es taca la tela amb el pinzell, pel que fa al dibuix també es percep un canvi una mica equivalent: es va passant del detallisme vuitcentista (una mica com el del mateix Apel·

les Mestres) al traç espontani dels esbossos que els artistes no havien incorporat encara a la seva obra definitiva. De fet, el canvi d'estil amb què l'autor ha representat els dos personatges accentua encara més el caràcter humorístic de l'obra.

Els pintors i els escultors figuratius que perseguien la *imitació bella de la naturalesa* van cedir el testimoni a l'artista plàstic que treballa amb el color, la forma, la textura i l'espai. L'artista s'adonna de dues coses: el missatge s'expressa amb més claredat si es prescindeix de tot allò que pot interferir o distreure l'espectador, i és més directe i contundent si es transmet amb el mínim d'elements. I hi ha disciplines en les quals això es fa especialment

RESTAURANT
cuina de mercat

Pintor Borrassà, 43-47 • 08205 SABADELL
Tels. 93 727 70 42 - 93 726 27 91

Ferrer
ADVOCATS

rambla 5, 4ª planta 08202 sabadell
tel 93 727 59 20 fax 93 725 64 56
e-mail: advocats@giassessors.com

www.finquescodina.cat

Concepció, 25, 1er - Sabadell
Tels: 93 726 03 45 - 93 727 33 01

Figura 3. Leonardo de Vinci, ca 1487-1490. Dos homes discutien entre ells. Basant-se en l'autoritat de Pitàgores, l'un volia demostrar que havia estat en el món anteriorment. El segon no el deixava acabar de parlar. Llavors el primer li diu: - Aquesta és la prova que jo ja vaig estar aquí abans: recordo que tu eres un moliner. L'altre, picat, li dóna la raó tot dient: - És cert, ara recordo que tu eres l'ase que em portava la farina.

palès, com el disseny o l'humor gràfic. Veieu sinó el dibuix de la figura 6: el personatge de l'esquerra està fet amb quatre línies, i el de la dreta amb un parell de taques.

Hom podria pensar que l'ha fet Saul Steinberg o el mateix Jaume Perich. Però no, el va fer Pablo Ruiz Picasso (1881-1973). Per bé que no necessita cap comentari (ni l'incongruent "sin palabras" dels tebeos dels anys 60), es titula *El reconeixement mèdic* i està fet amb tinta xina sobre paper, com la majoria d'acudits gràfics de la seva època.

Quan volem destacar la vàlua d'una obra d'art que ens ha colpit, sovint remarquem com ha aconseguit transmetre'ns certes emocions. I és indubtable que l'humor, quan en percebem els efectes, ens transmet una agradable emoció que podem situar entre la hilaritat i l'alegria⁶. Si ens les transmet una obra d'humor gràfic, no la situa també en la categoria de veritable obra d'art?

Tradicionalment, les anomenades Belles Arts eren sis: música, dansa, poètica (i drama), pintura (i dibuix), escultura i arquitectura. Més endavant s'hi van afegir el cinema (setè), la fotografia (vuitè) i la historieta (novè). Actualment hi ha un cert debat per establir quin ha de ser el desè art. Personalment, crec que s'ha de prescindir dels llistats. Una obra serà o no *Art* pels seus propis mèrits, i no pel fet de figurar en una llista dels *top ten*.

6 Podeu consultar les reflexions que vaig fer sobre el tema a l'article "Humor: de l'estat líquid a l'estat d'ànim", publicat al número 181 d'aquesta mateixa revista.

Figura 4. Honoré Daumier, 1838. - Si us plau, senyor! No mogueu les mans, que engegareu a rodar la sessió.

Figura 5. Apelles Mestres, 1898. -Aquest tal Greco seria fill de Sitges, oi? -No digui disbarats! -Ah, doncs, hi havia viscut? -Tampoc! -Llavors, són els grecs els qui ho han muntat? -Tampoc! -Doncs jo no ho entenc. -Jo tampoc!!!

FONTSERE

ARTICLES PELL I VIATGE

Sant Quirze, 38

Tel. 93 725 85 41

SABADELL